

Ключевые слова: ценности геокультурные, ценности планетарные, ценностная система, региональные геоценности, этнонациональные геоценности, глобальные проблемы человечества.

Nikitenko V. Universal human values as geovalues of the planetary scale.

The article formulates the content of universal values of humanity as a planetary-scale values in the context of geoculture; classification values is lighted up, highlights their importance and worldwide character is highlighted.

Keywords: geoculturalvalues, planetary values, values system, regional geovalues, ethnonationalgeovalues, global problems of mankind.

Хомерікі О. А.

ВИЩА ОСВІТА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ГЕНЕЗИС І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються особливості становлення системи вищої освіти європейських країн: інтернаціоналізація та реінтернаціоналізація вищої освіти; її конкретно, прикладно-практичну спрямованість, яка проявляється у приділенні більшого часу науковим дослідженням, що мають прикладний характер і передбачають негайний економічний ефект; це проявляється і в змісті навчальних та методичних матеріалів; поява нових форм контролю за роботою студентів. Представлено аналіз стадій сучасних європейських інтеграційних процесів.

Ключові слова: вища освіта, інтеграція, інтернаціоналізація, реінтернаціоналізація, прикладні знання, практична діяльність.

Актуальність проблеми визначається тим, що на рубежі нового століття і тисячоліття посилюється інтерес до проблематики оновлення, яка, в свою чергу, стимулює аналіз наявного стану вищої освіти та історії її становлення, зокрема в європейських країнах. Друга половина ХХ ст. була позначена прискоренням науково-технологічного прогресу, що став каталізатором якісних змін виробництва і спричинив економічні та політичні всепланетні зміни. У цих умовах почав відбуватися поступовий перехід розвинених держав світу від індустріальної стадії розвитку до формування суспільства знань. Це спонукало західноєвропейські уряди інтенсифікувати реформування вищої освіти з метою підвищення рівня її якості, гнучкості, конкурентоспроможності та посилення тісної інтеграції з промисловістю.

Саме тому кінець ХХ – початок ХХІ століття – це час фантастично швидкої і надзвичайно глибокої трансформації всієї світової, регіональних та національних систем вищої освіти.

Відтак перед сучасною вищою освітою постає чимало викликів. Адже нині освіта не є обмежена ані в просторі, ані в часі, її розмаїття й всезагальність не припускають жодної обмеженості. Університет – це принципово міжнародна громада, це місце взаємодії, де збираються студенти з усіх кутків світу, зацікавлені в різноманітних ділянках знань. Цю принципову просторову рухомість та універсальність освіти віддзеркалює термін у сфері освітньої політики – міжнародна академічна мобільність, що витворює зрілих людей, які здатні орієнтуватися у цьому світі, здатні відкривати нові горизонти, творити свій світ, а не відтворювати раз і назавжди завчені алгоритми. Поява дистанційної, безперервної освіти відкриває нові можливості, а стратегія впровадження інклюзивної освіти (освіти для людей з особливими потребами) – нові зобов'язання перед суспільством.

Мета статті: проаналізувати особливості становлення системи вищої освіти європейських країн.

Формування макрорегіональних культурних традицій знайшло відображення в дослідженнях процесів інтеграції та створення єдиного європейського простору вищої освіти, зокрема у роботах В. Байденко, Ю. Рубіна, М. Гріна, П. Ецкеля, А. Барблан, О. Олейникової, Н. Федотової, А. Амарала, С. Кряжева, С. Берган, Дж. Неава, Л. Морлі, У. Тіхлера, Дж. Дрегера. Значну наукову цінність мають роботи, присвячені сучасним процесам змін вищої освіти в європейському регіоні (Р. Велт, Л. Жаллад, В. Масеманн, А. Мірой, К. Павловські, Дж. Тейлор).

Традиційні функції вищої освіти з виробництва, поширення та розвитку знання розглядаються в дослідженнях Дж. Деланті, Р. Джеймса, П. Джарвіса, М. Гіббонса, Л. Морлі, які аналізують зміну університетського знання в умовах «економіки знання». Останнє прямо пов'язане з розвитком глобальних тенденцій у вищій освіті, проникненням капіталістичних відносин у вищу освіту, формуванням цінностей «академічного капіталізму» (Ш. Слотер і Л. Леслі, О.-Х. Йоліокі, Дж. Зіман), «університету ринкового типу» (Б. Брок-Утне, Дж. Енджелл і Е. Денджерфілда), «підприємницького університету» (Б. Кларк, П. Шульте, К. Фолькман), що, в свою чергу, детермінує трансформацію національних освітніх систем, актуалізуючи їх функції самозбереження і адаптації.

Європейська система вищої освіти пройшла складний і суперечливий шлях розвитку. Аналізуючи історію розвитку

європейської освіти, ми можемо констатувати, що сьогодні в Європі доречно говорити не стільки про інтернаціоналізацію вищої освіти, скільки про реінтернаціоналізацію, про повернення до традицій середньовічної європейської культури і XVII століття. Єдиний культурний простір Європи сформувався в середньовіччі багато в чому завдяки вищій, університетській освіті. Розвиток середньовічної університетської моделі сприяв виникненню своєрідного інтернаціонального, навіть космополітичного, загальноєвропейського вченого стану зі своїм способом життя, різноманітними контактами, досить незалежними від відстаней і міждержавних кордонів. Національні держави отримали владу над системою вищої освіти тільки в умовах культури суспільства модерна, але і тоді для академічної спільноти більшою мірою, ніж для інших професійних груп, було характерне прагнення до академічної мобільності. Тому, незважаючи на формування в XIX-XX століттях національних моделей освіти, національних структур організації освітнього процесу, обмежений характер міжнародних зв'язків між вищими навчальними закладами, універсальний, інтернаціональний характер пізнання і розвитку вищої освіти зберігався як елемент європейської культури.

Підтвердженням реінтернаціоналізації є існуюча бінарність у науковій літературі та соціально-політичній публіцистиці у визначенні поняття «європейське співтовариство». Відповідно до одного з підходів, європейське співтовариство означає спільноту, що історично склалося і здійснює на практиці взаємодію країн регіону. Інше поняття терміну «Європейське співтовариство» означає чітку договірну систему, в яку входять певні країни, діяльність якої детально регламентована підписаними цими країнами договорами за допомогою створених на їх основі спеціалізованих регіональних керівників органів. У першому випадку інтеграція європейських систем освіти відбувається на основі сформованої європейської культурної традиції, в другому – в результаті цілеспрямованої освітньої політики країн-членів ЄС.

Європейська культурна традиція – особлива спільність витоків, доль та спадщини, яка призвела до формування культурно-історичної спільності з єдиним культурно-генетичним кодом, з характерним самовідчуттям і самосвідомістю європейців. Її формуванню сприяли чотири чинники: перевага юридичної системи, початок якої дало римське право; соціальна солідарність і розуміння, засновані на християнському благочесті й гуманізмі; демократизм, що базується на правах і свободі індивідуума, нарешті, універсалізм, початок якому поклали космополітичні принципи Просвітництва [1]. Моральний

універсалізм, об'єднуючи лібералізм і християнство, сьогодні стає головним критерієм ставлення до нових ідеологічних течій у Європі, одним з яких є мультикультуралізм [2, 76].

Протягом тривалого часу європейські країни у силу релігійних, мовних, соціально-економічних і політичних відмінностей були не тільки роз'єднані, але часто і явно ворожі один одному. Ідея європейського консенсусу народжувалася і розквітала в ході тривалого і складного розвитку країн Європи. Але так чи інакше антична спадщина, християнство, середньовічна культура, ідеї Відродження, Реформації і Просвітництва склали потужний фундамент, на якому народилися і отримали розвиток ідеї справедливого єдиного європейського світу, спільної відповідальності всіх народів за долю континенту, які сьогодні реалізуються в рамках європейської інтеграції.

Сучасний інтеграційний європейських процес, пройшовши послідовно такі стадії, як загальний ринок, валютно-економічний союз, політичну інтеграцію, впритул наблизився до можливості досягнення нової якості в умовах інтеграції культури, освіти та досліджень. Сьогодні підкреслюється, що для досягнення цілей інтеграції і розвитку єдиної Європи не підходить «метод плавильного котла», який знищить національну культурну своєрідність як великих європейських країн, так і зовсім маленьких держав. До того ж сучасна Європа не просто мультикультурна і мультиетнічна в традиційному розумінні. Вона стає місцем проживання для багатьох мільйонів неєвропейців, і її культура повинна бути заснована на принципах гостинності та взаємності як підставах ідентифікації та приналежності. Мультикультуралізм сприймається як даність і перевага як для національних держав, так і для Євросоюзу в цілому [1].

Виникає питання з'єднання інтеграції, яка становить для більшості європейських країн абсолютну необхідність з величезною різноманітністю національних систем, норм, символіки, змісту, особливо в галузі культури та освіти. Європа не повинна бути тільки загальним ринковим простором або «великою фабрикою», керованою транснаціональними корпораціями. Є необхідним створення відкритого громадянського суспільства, основними рисами якого є плюралізм, терпимість, толерантність, культура діалогу [3, 20-21].

Ці принципи, засновані на європейській культурній традиції, сприяли формуванню потужного об'єднання – Європейського Союзу. Європейське співтовариство та Європейський Союз мають унікальні риси, якісно відрізняються від будь-яких інших міжнародних утворень, які є продуктом інтернаціоналізації світогосподарських зв'язків. Якщо

основою європейської інтеграції є інтернаціоналізація західноєвропейської економіки, то в ідеологічному плані її стимулятором була і є «європейська ідея», тому Європейський Союз це – не просто загальна економіка, але і загальне право, загальні інститути, загальна політика в умовах збереження національного культурного своєрідності [4, 8].

Процес формування вищої європейської школи як соціального інституту, пройшовши шлях від перших середньовічних європейських університетів до сучасної масштабної і поліфункціональної систем, має і конкретно-історичний характер, найтіснішим чином пов'язаний з розвитком індустріального суспільства. Етапи і темпи цього розвитку повторювали етапи і темпи розвитку людського суспільства в цілому, специфіку розвитку окремих країн і народів. Вища освіта в ході розвитку індустріального суспільства поступово набула масового характеру. Сталося це в першу чергу під впливом потреб і характеру суспільного виробництва, яке вимагало все більшої і більшої кількості працівників високого рівня професійної підготовки та компетенції.

Індустріальна цивілізація принципово змінила зв'язок освіти і науки. Відбувається поступова наростаюча інтенсифікація використання об'єктивного наукового знання і застосування наукових досягнень у вищій освіті, наука починає визначати зміст вищої освіти, формувати його методологічну і фактологічну основу. На зміну догматичному схоластичному утворенню доіндустріальної епохи приходять справді наукова освіта [5, 74-76]. Звичайно ж, це було поступове, хоча і досить швидке нововведення. Спочатку в найстаріших європейських університетах почали лунати ідеї Коперника, Галілея, Декарта та інших. Уже в другій половині XVII століття окреслилася тенденція до приходу провідних вчених-дослідників як лекторів у великі університети, з'явилися лекційні курси, що ґрунтувалися на тих знаннях, які вони самі ж і добули як учені, дослідники (досить згадати роботу І. Ньютона, професора Кембриджського університету) [6, 277-300]. У XIX столітті вища школа стає центром науково-дослідної роботи, а сама ця робота – найважливішою функцією і обов'язком професорсько-викладацького складу. Змістом освіти стає передача теоретичного та емпіричного наукового знання, озброєння студентів науковою методологією.

До кінця XX століття в усіх без винятку країнах у системах вищої освіти, які були хоч якоюсь мірою ефективними, практично неможливо було розділити науку і освіту. Кращі університети, інститути, факультети представляли собою єдині навчально-науково-виробничі комплекси, на науково-дослідну діяльність викладацький

склад витрачав більше половини свого робочого часу. У розвинених країнах Заходу більша частина науково-дослідних розробок і досі виконується саме у вищій школі, причому, як правило, більше половини з них припадає на фундаментальні дослідження (55% в Японії, 60% в США та Німеччині, більше 90% у Франції і Великобританії) [7, 97].

У ХХ столітті, особливо в 50-ті роки і пізніше, вища освіта під впливом нового етапу розвитку науково-технічного та технологічного прогресу ще більшою мірою починає орієнтуватися на підготовку кадрів для роботи безпосередньо на виробництві. У провідних країнах світу в рамках вищої освіти виокремлюється сектор професійної підготовки. Прикладом тут можуть служити технічні та політехнічні коледжі в США, Великобританії, Японії, вищі професійно-технічні школи у ФРН, інженерні та інженерно-технологічні інститути в СРСР і у Франції. Розвивається цей сектор дуже бурхливо, темпи зростання чисельності студентських контингентів у ньому значно вищі, ніж у традиційних вищих навчальних закладах. Аналогічна тенденція спостерігалася в цей період і в СРСР. В Україні ця тенденція значно зростала і в більш пізній період. Так, наприкінці 80-х років мало не 2/3 студентів вищих навчальних закладів в Україні в тій чи іншій мірі вивчали техніку, близько 60% випускників вищих навчальних закладів мали дипломи з формулюванням «інженер» або «технолог» [8, 28].

Також і в організації навчального процесу у вищих навчальних закладах чітко простежується посилення практичної спрямованості. Все більше і більше часу приділялося науковим дослідженням (і для викладачів, і для студентів), які мають прикладний характер, «реальним» проектам, тобто таким, які мають безпосереднє практичне значення і передбачають негайний економічний ефект. Варто тут відзначити і нові форми контролю за роботою студентів, спрямовані не стільки на контроль знань і умінь оперувати цими знаннями в мисленнєвій діяльності, скільки на вміння студентів використовувати отримані знання на практиці, на контроль навичок і практичних знань. Ті ж тенденції проявляються і в змісті навчальних, методичних матеріалів. У їх структурі постійно домінує спрямованість на вирішення студентом завдань, що максимально близько моделюють умови і процеси реальної практичної діяльності. Таким чином, зміст навчальних матеріалів підпорядкований насамперед завданню підготовки стандартного виконавця, ефективно діє у стандартних ситуаціях масового виробництва.

Модель навчання у вищій школі, а саме структура відносин «викладач – студент» у ході навчального процесу має, як правило, в

рамках індустріальної цивілізації суб'єкт-об'єктний характер. Пов'язано це з самим характером машинного виробництва (масового, стандартизованого). Відповідно і духовне виробництво стає дедалі все більш масовим, стандартизованим: всі володіють приблизно однаковим набором знань та навчально-методичних прийомів, викладачі (суб'єкти навчального та виховного процесу) передають свої знання студентам (сукупного об'єкту навчального та виховного процесу). Саме авторитарна, безособова модель взаємодії викладач – студенти і забезпечує масове виробництво майбутнього стандартного учасника виробничого процесу. Рідкісні острівці іншої моделі взаємодії, засновані на ідеях педагогіки співробітництва, швидше підтверджують, ніж спростовують цю загальну тенденцію [9, 31-32]. Критика авторитарної моделі педагогіки, як і масовізація, стандартизація вищої освіти, які породжують ефект «школярництва» досить широко проаналізовані і розкритиковані не тільки педагогами, але і соціальними філософами, психологами. Зупиняючись же на соціологічному контексті цього явища, варто зазначити, що воно було детерміноване гіперфункцією інституту освіти, який, у свою чергу, прислугуючись високим технологічним темпам індустріального суспільства, дедалі більше поступався стратегічній суспільнозначимій меті виховання високоінтелектуальної еліти короткострокової кон'юктурної тактиці. Таким чином, висока мета вищої освіти підпала під вплив тотальної секуляризації і була спрофанована до рівня суб'єкту ринкових відносин, що, в свою чергу, переформатувало і суспільну значимість освіти.

Підводячи підсумки вищесказаного, можна зазначити, що до середини ХХ століття в розвинених країнах світу склалися цілісні системи вищої освіти, що мають поряд з національними особливостями багато спільних моментів, обумовлених логікою процесу індустріалізації, а саме:

- вища школа сформувалася як самостійний соціальний інститут з відповідною системою установ, власними ресурсами, інституалізованими зв'язками і взаємодіями і т. п.;

- вища освіта стала дійсно масовою (охоплення вищою освітою становило в розвинених країнах у 80-ті рр. більше 20% від загальної кількості населення (у Великобританії), до 57% – в США), а її організація отримала характер масового потокового виробництва;

- вища освіта отримала істинно науковий характер, наука і освіта в кращих своїх зразках були представлені єдиними науково-навчально-виробничими комплексами;

- вища освіта, по мірі свого розвитку, все більше набувала конкретну, прикладно-практичну спрямованість, ставлячи перед собою головне завдання – обслуговування потреб виробництва, що секуляризувало і спрофанувало її стратегічну мету;

- метою вищої освіти стало масове виробництво якісних освітніх послуг, але з градаціями цієї якості, навчання стандартних фахівців, відповідно до потреб суспільного виробництва;

- у змісті вищої освіти стали домінувати його природнича і прикладна складові, ті дисципліни, які безпосередньо пов'язані з матеріальним виробництвом і безпосередньо обслуговують науково-технічний прогрес;

- зміст навчального процесу у вищій школі переважно став орієнтуватися на вироблення у студентів навичок і вмінь практичної діяльності, щоб оперувати знаннями при вирішенні конкретних виробничих завдань;

- в організації навчального процесу в масі своїй домінували ідеї та методи авторитарної педагогіки, переважала суб'єкт-об'єктна схема взаємодії викладача зі студентами, що дозволяє забезпечити масове виробництво стандартних дипломованих фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bologna Process. Holy See. National Report 2004-2005. – 6 p. – Режим доступу до джерела: www.bologna-bergen2005.no/ (доступ – 10.06.2007).
2. Ідея університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – 304 с.
3. *Култыгин В.П.* Глобализация социальных процессов в Европе. Социологическое измерение / В.П. Култыгин, Д.С. Клементьев. – М.: МАКС Пресс, 2003. – 180 с.
4. *Шемятенков В.Г.* Европейская интеграция. – М.: Международные отношения, 2003. – 400 с.
5. *Климов Г.А.* Реконструкция и диахроническая интерпретация в компаративистике // Вопросы языкознания. – 1988. – № 3. – С. 9-16.
6. *Каверіна Е.Ю.* Пріоритети освітньої політики США в галузі освіти / США-Канада: економіка, політика, культура. – 2002. – № 5. – С. 90-103.
7. *Галаган А.И.* Сравнительные характеристики организационных структур систем образования в России и некоторых зарубежных странах // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 4. – С. 219-227.

8. Щоб не відстати назавжди, мусимо розв'язати пекучі проблеми вищої школи (Парламентські слухання з проблем розвитку вищої освіти) // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 3-7.
9. Семєко Г.В. Образование во Франции: экономические и социальные проблемы // Экономика образования. – 2002. – № 3. – С. 25-35.

Хомерики Е. А. Высшее образование в европейских странах: генезис и перспективы.

В статье рассматриваются особенности становления системы высшего образования европейских стран: интернационализация и реинтернационализация высшего образования, ее конкретно, прикладно-практическую направленность, которая проявляется в уделении большего времени научным исследованиям, которые имеют прикладной характер и предусматривают немедленный экономический эффект, это проявляется и в содержании учебных и методических материалов; появление новых форм контроля за работой студентов. Представлен анализ стадий современных европейских интеграционных процессов.

Ключевые слова: высшее образование, интеграция, интернационализация, реинтернационализация, прикладные знания, практическая деятельность.

Khomeriki O. A. Higher education in European countries: genesis and tradition perspective.

The article discusses the peculiarities of higher education establishment of European countries: the internationalization of higher education and re-internationalization processes, it specifically applied, practical orientation, which results in putting more time research, which are applied in nature and call for immediate economic benefit, it is shown in the content of education and teaching materials, the emergence of new forms of control over the work of students. The analysis of the stages of modern European integration.

Keywords: higher education, integration, internationalization, re-internationalization, applied knowledge, practical activity.

Мудрак В. І.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ГЛОБАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Розглянуто сучасні тенденції гуманізації змісту вищої освіти в умовах глобального суспільства. Останні трактуються як методологічна основа перспектив розвитку вищої освіти у системі стосунків «людина-світ», «суспільство-природа», «глобальні пізнавально-ціннісні процеси-регіональні умови становлення ноосферного мислення». Такі ракурси висвітлюваної